

maryjnej. Autor, opierając się przede wszystkim na tekstach źródłowych, przybliżył czytelnikom ewaluację kultu Maryi Ostrobramskiej w stolicy Polski.

Dziewiąty rozdział publikacji został napisany przez ks. Waldemara Witolda Żurka SDB, który przybliżył czytelnikom wotywny kościół Matki Bożej Ostrobramskiej we Lwowie oraz związane z nim dzieła. Oprócz historii tego kościoła, autor ukazał także tamtejsze struktury zgromadzenia salezjańskiego oraz liczne działania pastoralne skupione wokół świątyni stanowiącej jedno z centrów lwowskiego życia duszpasterskiego.

Ostatni, dziesiąty rozdział, którego autorem jest Jarosław Wąsowicz SDB, wprowadza do monografii element biograficzny. Autor scharakteryzował sylwetki głównych czcicieli Matki Bożej Ostrobramskiej. Co istotne, w tym gronie znajdują się nie tylko osoby bezpośrednio związane z Kościołem, jak członkowie hierarchii, ale także postać znana i uznawana za ważną dla historii i kształtu II Rzeczypospolitej, mianowicie Józef Piłsudski. Rozdział ten ukazuje ciekawy rys pobożności maryjnej, wskazując, iż mariologiczna tożsamość wynikająca z wychowania może stanowić stały punkt odniesienia zarówno dla osób uznawanych powszechnie za święte, jak również dla tych, których moralność i działania były odległe od wskazań Kościoła.

Podjmując próbę konkluzji, należy zaznaczyć, iż omawiana publikacja została wzbogacona licznymi fotografiami, wizualizacjami, a także zestawieniami statystycznymi. W znacznym stopniu podnosi to jakość całej pozycji. Należy zaznaczyć, autorzy obficie korzystali ze źródeł, które w sposób wzorcowy umieszczono w zestawieniach bibliograficznych po każdym z rozdziałów. Dobrze, że dodano także streszczenia tekstów wraz z ich tłumaczeniem na język obcy. Na koniec trzeba podkreślić, iż monografia, zachowując dobry poziom merytoryczny, stanowi jednocześnie interesujące połączenie wielu pozornie odległych tematów, znajdujących wspólny mianownik w Matce Bożej Ostrobramskiej. Książka może stanowić źródło dla homilii, dając kaznodziejom solidny fundament mariologiczny, a także posłużyć jako inspiracja w prowadzeniu działań pastoralnych. Omawiana pozycja jest napisana językiem prostym, będzie więc przydatna nie tylko dla naukowców, badaczy i studentów, ale także dla czytelników bez przynależności akademickiej, chcących rozwijać swoją wiarę oraz pogłębiać wiedzę o kulcie maryjnym.

rec. Jakub Akonom

Anita Smyk, *Boginie powiązane z kobietami Sewerów w polityce propagandowej dynastii (studium numizmatyczne)*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2021.

Książka autorstwa mgr Anity Smyk opisuje propagandowe przedstawienia ikonograficzne na monetach rzymskich za panowania dynastii Sewerów. Ikonografia tego okresu prezentuje wizerunki małżonek rzymskich cesarzy z dynastii Sewerów oraz postacie antycznych bogiń. Monografia przedstawia niezwykle bogaty przekaz źródeł numizmatycznych, a także kompleksowo opisuje poszczególne monety. Powiązanie bogiń rzymskich z kobietami z dynastii Sewerów to interesujący temat, który w recenzowanej monografii doczekał się rzetelnej analizy. Czytelnik może zapoznać się z przemyślanym działaniem rzymskiej

propagandy w okresie panowania Sewerów, która, chcąc wywyższyć rzymskie monarchie, porównywała je z boginiami, sugerując, że są one gwarantem potęgi Imperium Rzymskiego.

Celem badawczym autorki była szczegółowa analiza ikonografii oraz legend przedstawionych na monetach z okresu omawianej dynastii. W pierwszej części autorka przedstawia źródła, które stanowią podstawę jej analizy, a są to: *Historia Rzymska* Kasjusza Diona (będąca najważniejszym źródłem pisanym), *Historia Cesarstwa Rzymskiego* Herodiana, *Żywot Apolloniosa z Tyany* Flawiusza Filostratososa oraz *Historia Augusta*, która jest dziełem kontrowersyjnym (ale warto zauważyć, że zawiera informacje, których nie ma w innych źródłach z epoki). Trzon pracy jest oparty na źródłach numizmatycznych, na których znajdują się wizerunki cesarzowych, bogiń, a także inskrypcje odnoszące się do bóstw kobiecych. W pracy Anity Smyk został wykorzystany katalog *The Roman Imperial Coinage* zawierający opis większości monet z okresu dynastii Sewerów oraz zbiory rzymskich monet z brytyjskiego muzeum w Londynie. Uzupełniająco autorka posłużyła się zbiorem źródeł epigraficznych *Corpus Inscriptionum Latinorum*.

Bibliografia monografii jest bardzo bogata. Autorka korzystała głównie z opracowań zagranicznych, zwłaszcza w języku angielskim i niemieckim, ale nie brakuje także nazwisk polskich badaczy zajmujących się tematem rządów dynastii Sewerów, takich jak Katarzyna Balbuza, Daria Janiszewska, Danuta Okoń i Jacek Rakoczy. Autorka w tej części przedstawia również historię dynastii Sewerów – począwszy od przejęcia władzy przez Septymiusza Sewera do upadku dynastii za panowania Aleksandra Sewera.

Druga część opisuje historię czterech kobiet z dynastii Sewerów, które były małżonkami cesarzy, ich matkami lub babkami. Pierwszą przedstawicielką była Julia Domna, która była żoną Septymiusza Sewera. To ona odpowiadała za stworzenie nowej tytulatury, która została przyznana tylko niektórym kobietom z dynastii Sewerów. Pośród tych tytułów znalazły się: *mater senatus*, *mater patriae*, *mater castrorum* oraz *Pia Felix*. Używanie takich określeń było rewolucyjną zmianą dla rzymskiej sceny politycznej. Julia Meza (siostra Domny i jednocześnie babka Heliogabala) starała się kontynuować politykę propagandową dynastii. Dowodem ogromnego wpływu na politykę było otrzymanie przez nią tytułu *augusta* i *mater castrorum et senatus*. Julia Soemias, która była matką cesarza Heliogabala, posiadała jedynie tytuł *augusta*, według Anity Smyk była jedyną w historii kobietą, która uczestniczyła w obradach rzymskiego senatu (miała również wprowadzić instytucję wzorowaną na senacie, w której zasiadały wpływowe kobiety Rzymu). Jednocześnie, będąc matką znieawidzonego przez armię cesarza, została po śmierci poddana razem z synem *damnatio memoriae*. Ostatnią opisaną kobietą z dynastii Sewerów była Julia Mamea, matka Aleksandra Sewera. W przeciwieństwie do swojej siostry Julii Soemias stosowała bardziej subtelne, wyrafinowane metody wpływania na senat, np. doprowadziła do powołania grupy senatorów jako doradców cesarza. Dodatkowo była tytułowana „matką całego rodzaju ludzkiego”. Jednakże pośmiertnie została – tak samo jak jej starsza siostra – skazana na *damnatio memoriae*, powodem tego było przejście władzy przez Maksymina Traka.

Trzecia część monografii poświęcona jest przedstawieniom ikonograficznym i jest ona szczególnie interesująca. Zawarte są tu przykłady porównań wizerunku kobiet z dynastii Sewerów do następujących bogiń rzymskich: Wenus, Junony, Kybele, Westy, Fortuny, Diany, Ceres i Luni. Istotnym elementem tej części są przykłady starożytnych rzymskich monet. Monety te zawierają inskrypcje nawiązujące do bogini Wenus, która stanowiła rodową boginię pierwszej dynastii cesarskiej. Poza tym podkreślała szczególnie ważny

aspekt związany z płodnością i macierzyństwem. Autorka ukazuje inteligencję i spryt kobiet używających także tytułów bogini Westy. Bogini ta kojarzona była nie tylko z opieką nad ogniskiem domowym, ale przede wszystkim z westalkami cieszącymi się ogromnym szacunkiem społeczeństwa rzymskiego od najdawniejszych czasów. Warto również wspomnieć o nawiązaniach do bogiń, kojarzonych ze wschodnią częścią Cesarstwa Rzymskiego, jak choćby *Luna Lucifera* czy też *Diana Lucifera* (co istotne, wizerunek bogini Luni występuje wyłącznie na rewersach monet przedstawiających Julię Domnę).

Wnioski końcowe są podsumowaniem prezentacji oraz poszczególnych aspektów dotyczących przedstawień propagandowych kobiet cesarskich za panowania Sewerów. Zaprezentowane przypadki inskrypcji, wspominające boginie rzymskiego panteonu, dotyczą konkretnego zagadnienia. Jednym z nich są aspekty militarne: autorka analizuje używanie takich przydomków jak *mater castrorum*, *victrix*, *fidei legionum*, które odwoływały się do typowych cnót żołnierskich. Czytelnik może się dowiedzieć, że najprawdopodobniej kobiety z dynastii Sewerów nie były deifikowane za życia, a mimo to posiadały niezwykle wysoką pozycję w państwie rzymskim. Każda cesarzowa akcentowała w swoim przekazie nieco inne aspekty, które zależały od potrzeb bieżącej polityki. Przykładem może być dominacja przedstawień *Venus Celestis* przez Julię Soemias, pragnącą przekazać, że jej dynastia będzie trwać wiecznie. Innym przykładem może być pojawianie się wizerunku Diany na monetach za czasów Julii Domny, co było nawiązaniem do cesarzowej, która jest gwarantem przedłużenia dynastii. Kończącym wnioskiem monografii jest stwierdzenie, że propaganda dynastii Sewerów była bardzo zręcznie wykorzystywana, dobrze przemyślana oraz dostosowana do oczekiwań ówczesnego rzymskiego społeczeństwa.

Książka ma dużą wartość naukową, dokładnie prezentuje różnorodne działania kobiet z dynastii Sewerów. Przede wszystkim ukazuje obraz religijności poszczególnych członkiń rodu Sewerów, która została wykorzystana do stworzenia znakomitego obrazu rodziny cesarskiej. Monografia zawiera wiele przykładów masowych działań propagandowych prowadzonych przez dynastię Sewerów. Dowodem tego jest w zasadzie każda moneta wydana przez państwową mennicę w tym okresie, jak choćby te przedstawiające Julię Domnę z kłosem zboża oraz rogiem obfitości – co miało sugerować, że cesarzowa wraz z całą dynastią zapewnia dobrobyt w państwie rzymskim. Dodatkowo monografia zawiera cenne refleksje dotyczące znaczenia poszczególnych powiązań wizerunku cesarskich z boginiami, jak na przykład *Venus Victrix* czy *Fortuna Felix*, które stanowią wręcz podręcznikowe wykorzystanie elementów religii rzymskiej przez członków rodziny cesarskiej. Szczególnie istotne jest powiązanie cesarskich kobiet z inskrypcją *Wenus Zwycięskiej*, ponieważ nie tylko odwoływano się do militarnych zwycięstw Rzymian, ale także do tradycyjnego kultu znanego jeszcze w okresie republiki. Odniesienie się do bogini Fortuny miało natomiast sugerować, że rzymski lud pod panowaniem Sewerów będzie żył w nieustającym szczęściu. Uważam, że monografia mgr Anity Smyk jest cennym uzupełnieniem istniejących publikacji naukowych dotyczących tego tematu i polecam ją czytelnikom.

rec. Adam Cisek